

פסח שחל בשבת - אלון שבות דרום

שמה יעבירנו

1 שו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעא ח"א סימן ה'):

תמול היה אצלי החריף המופלג מוה' שמשון נ"י ברב"ש ושאל אותי על מה שכתב רש"י בסוכה דף מב ע"ב גזרה שמה יטלנו וילך אצל בקי ללמוד, פירש רש"י: ללמוד נענועם או ברכתם. והקשה, דאם כן גם אכילת מצה בשבת גם כן שייך לומר דלמא ילמוד ברכתו ויוציא לרשות הרבים... והוא דקדוק עצום...

2 הנצי"ב (העמק שאלה, ויקהל, שאילתא לפורים, אות כא):

ואסור לקרוא המגילה בשבת גזירה שמה יטלנו בידו וכו', וגזירה זו אינה אלא משום קריאת המגילה דיום, דעל מצות הלילה לא גזרו, כמו שלא גזרו על מצה ומרור כאשר גזרו על לולב ושופר, אלא משום דבליילה אין דרך לצאת כל כך.

3 רמב"ם (הלכות קרבן פסח, פ"ט ה"א):

כל האוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחבורה אחת ואין מוציאין ממנו מן החבורה שיאכל בה, והמוציא ממנו כזית בשר מחבורה לחבורה בליל חמשה עשר לוקה שנאמר לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, והוא שיניחנו בחוץ, שהוצאה כתובה בו כשבת לפיכך צריך עקירה והנחה כהוצאת שבת.

4 רמ"א (תע"ח, א) נפסק הדבר גם ביחס לאפיקומן בזמן הזה (על פי הרשב"ם בפסחים קכ. והרא"ש):

אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר.
הגה: ולא יאכלנו בשני מקומות, דלא עדיף מאלו הפסיק בשינה דאסור לאכלו משום דהוי כשני מקומות (טור).

אמירת ויהי נועם במוצאי שבת הגדול

5 טור (סימן רצ"ה) בשם רב שר שלום:

ונוהגין באשכנז כשא"א ויהי נועם כגון שחל י"ט באמצע השבוע אז אין אומרים ג"כ סדר קדושה וכ"כ רב שר שלום אין אומרים ויהי נועם אלא ממ"ש לחול לא במוצאי י"ט ואפילו חל י"ט באמצע שבת או צום כפור דליכא ששת ימי המעשה אין לומר ויהי נועם במ"ש כיון דאומר ומעשה ידינו תרי זימני בעינן שיתא יומא כולא דחול וכל היכא דליכא ויהי נועם אין אומרים סדר קדושה ואין נוהגין כן בספרד אלא מתחילין פסוק אורך ימים אשביעהו וגו' ואתה קדוש.

6 שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן י"ט):

שאלת כשחל יום א' דפסח בשבת אם אומרים ויהי נועם במוצאי שבת שלפניו.
תשובה... מסתברא טעמא מאי אין אומרים אותו כשחל י"ט בשבת הבאה. משום דבעינן ששת ימי המעשה וליכא, משו"ה בחל בשבת דלא שייך חך טעמא למה לא נאמר אותו. אך אעפ"כ נ"ל ד"ט של פסח שחל להיות בשבת שאני שאין לאומרו במ"ש שלפניו כיון דאיכא ערב פסח דאסור במלאכה...

7 שו"ע (יר"ד שצ"ט, ג)

אם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, ונהג בהם גזירת שבעה, הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים, אפילו חל יום שביעי בערב הרגל, דמקצת היום ככולו ועולה לכאן ולכאן, ומותר לכבס ולרחוץ ולספר בערב הרגל.

הגה: סמוך לחשיכה (טור). ובערב פסח מותר בכל אחר חצות, דהיינו מזמן שחיטת הפסח ואילך.

⊗ הגר"א (שם ס"ק ט):

נראה דחשיב כמו מועד דקרא חשבו בתוך המועדים וכן מדמי בגמרא פ"ד דפסחים (נ"ה ב') ובפ"ב דמ"ק:

⊙ פמ"ג (רצ"ה, מש"ז ס"ק ב) ומ"ב (רצ"ה ס"ק ג):

ואם חל יום טוב בשבת אומרים ויהי נועם במוצאי שבת שלפניו. ואפילו חל פסח בשבת, וערב פסח אחר חצות מדינא אסור בעשיית מלאכה [סימן תסח סעיף א], וקודם חצות מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין [שם סעיף ג], אפילו הכי אומרים במוצאי שבת שלפניו ויהי נועם.

הכנת מי מלח

10 המשנה בשבת עג. מונה בין ל"ט מלאכות "המולחו והמעבד את עורו".

לגבי מי מלח - משנה (ק.ח):

"אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא את מי המלח".

11 גמ' שם:

"אין עושין מי מלח מרובין, אבל עושה הוא מי מלח מועטין..."

תני רבי יהודה בר חביבא: אין עושין מי מלח עזין. מאי מי מלח עזין? רבה ורב יוסף בר אבא דאמרי תרווייהו: כל שהביצה צפה בהן. וכמה? אמר אביי: תרי תילתי מילחא ותילתא מיא".

12 משנה ברורה (תע"ג, ס"ק כא):

"אם חל בשבת יעשה המי מלח קודם שבת ולא יעשה בשבת כמו שכתוב בסימן שכ"א ס"א ואם לא עשה קודם שבת ואין לו חומץ לטבול בהן יש לעשות מי מלח מעט".

חרוסת

13 לגבי הבלילה: בגמ' בשבת קמ. מבואר שמותר ללוש בשינוי. נחלקו ראשונים במהות ההיתר, ולהלכה הובאו שתי דעות

בשולחן ערוך (שכ"א, טז):

דעה I – מותר לעשות אפילו בלילה עבה בשינוי.

דעה II – בבליילה עבה לא מועיל השינוי (כי עצם המפגש בין הנוזל למוצק הוי לישא). לכן התירו רק בבליילה רכה, ורק

אם יעשה שינוי.

14 המשנה ברורה (שכ"א ס"ק סח):

"וכשחל פסח בשבת ושכח מבעוד יום ליתן המשקה לתוך החרוסת לדעה קמייטא מותר ליתן המשקה בשבת ולא יטרוף בכף אלא באצבע ולדעת הי"א גם זה אסור אם לא שיעשה אותה ג"כ רכה".

15 אם הכין מבעוד יום, כתב המשנה ברורה (סימן שכ"א ס"ק סה):

"ואם נתן קצת משקה מע"ש מותר להוסיף בשבת לכו"ע, אבל במעט טיפין לא, דלא חשיב כמגובל עי"ז".

ליל שבת

16 גמ' בשבת כד: לגבי 'מעין שבע':

"רבנן הוא דתקוני משום סכנה".

17 רש"י שם:

משום סכנה - מזיקין, שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב, וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן, ובגמרן מלאכתן מתפללין ערבית בביתן, ולא היו באין בבית הכנסת, אבל לילי שבת באין בבית הכנסת, וחשו שיש שאין ממהרין לבא ושוהין לאחר תפלה, לכך האריכו תפלת הצבור.

18 הריטב"א (ר"ה יא: ד"ה לילה המשומר. בשם תוס') כתב:

לילה המשומר ובא מן המזיקין. מכאן אמרו בתוספות כי כשחל פסח ביום שבת ש"ץ היורד לפני התיבה ערבית אין לו לומר אותה ברכה מעין שבע שסודר בלילי שבתות דהא מפני המזיקין תקנוה תחילה ולילה זה משומר ובא מן המזיקין.

19 ספר אבודרהם סדר תפלות הפסח:

ויש אומרים שאין לומר ברכה אחת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת כשאר ערבי שבתות מפני שתקנו אותה משום עם שבשדות שמאחרין לבא כדי שיגמרו תפלתם עם הצבור ולא ישארו שם יחידים משום דשכיחי מזיקין ולילה זו משומר ובא מהם ומכיוצא בהם ומיהו נהגו לאמר.

20 ריטב"א (שם):

ואף על גב דאנן השתא לית לן חשש מזיקין שהרי בתי כנסיות שלנו ביישוב ואמרינן לה בשאר שבתות, אפי' הכי אנו תופסין מנהג אבותינו... הא כל היכא דאינהו לא הוו אמרי אנן נמי לא נימא.

שביעי של פסח

נרות יר"ט ושבת:

21 בשם הגרשז"א זצ"ל (ספר הזיכרון, מבקשי תורה, יר"ט, ח"א, עמ' מב):

"הגאון רע"א (סוף סימן ת"ק) כתב דמותר להוציא פתילה ישנה כבויה מן המנורה, כדי להכניס חדשה, דטלטול מוקצה הותר לצורך אוכל נפש. ועל פי דבריו התיר מרן זצוק"ל (הגרשז"א) את השימוש ביר"ט בנרונים, שבכדי להשתמש בהם שימוש חוזר יש להוציא מתחתית הכוסית את חתיכת הפח שנשארה מהנר הקודם..."

בישול 'מצה שרויה' או קטניות בשביעי של פסח עבור שבת:

22 פסחים דף מו עמוד ב

איתמר, האופה מיום טוב לחול, רב חסדא אמר: לוקה, רבה אמר: אינו לוקה. רב חסדא אמר: לוקה, לא אמרינן הואיל ומיקלעי ליה אורחים חזי ליה. רבה אמר: אינו לוקה, אמרינן הואיל. אמר ליה רבה לרב חסדא: לדידך, דאמרת לא אמרינן הואיל – היאך אופין מיום טוב לשבת? אמר ליה: משום עירובי תבשילין. – ומשום עירובי תבשילין שרינן איסורא דאורייתא? – אמר ליה: מדאורייתא צורכי שבת נעשין ביום טוב, ורבנן הוא דגזרו ביה, גזירה שמא יאמרו אופין מיום טוב אף לחול. וכיון דאצרכו רבנן עירובי תבשילין – אית ליה היכירא.

ההיתר להכין עירוב תבשילין ולבשל מיו"ט לשבת נובע מכך ש: א. רב חסדא: מדאורייתא מותר לבשל מיו"ט לשבת. ב. רבה: מדאורייתא אסור לבשל מיו"ט לשבת, אבל מותר הואיל וייתכן ויבואו אורחים ביו"ט, ויצטרך לתת להם את האוכל.

23 שאגת אריה (סימן ס"ד) – המבשל אוכל האסור מדרבנן ביו"ט אינו לוקה בגלל 'הואיל'. וממילא מועיל עירוב תבשילין.

24 רע"א, חידושים לביצה מערכה ז' – אינו לוקה כי ראוי לחולה שאין בו סכנה.

25 חת"ס (או"ח סימן ע"ט):

"זה לי איזה שנים, נשאלתי ממו"ח הגאון מהו עקיבא איגר נ"י, בפוזנא נוהגים לאכול פירות יבשים (רוזאנגיס / צמוקים) ביו"ט אחרון של פסח, והנה אז חל בשבת ורצה שאחזה דעתי אם מותרים להכין ביו"ט ז' של פסח תבשילים עם הנ"ל לצורך מחר, דהרי ע"י עירוב תבשילין לא הותר אלא ע"י 'הואיל ואי מיקלעי אורחים' והכא לא שייך זה דהא אסורים ביומי, דז' של פסח נוהגים איסור בפירות יבשים. והיה נראה לו למו"ח הגנ"י [כלומר, לרע"א] להתיר, דמתירים פירות יבשים בפסח לכל חולה שאין בו סכנה ונימא הואיל וחזי לחולה אפילו שאין בו סכנה, וזה שכיח. ולא הודיתי לו, נהי חולה שאין בו סכנה שכיח, אבל לא שכיח שאותו חולה יהיה צריך לרוזינגס...".

האם מותר בשבת שלאחר הפסח לאכול חמץ שנמכר לגוי?

לעניין גזל הגוי:

26 שו"ת יחווה דעת (ח"ב סימן ס"ד):

"ובמהיות שבשטר מכירת החמץ לגוי נכתב במפורש, שהגוי מרשה למוכרי החמץ לקחת אחר הפסח מהחמץ שנמכר מאליו, וישלמו לו אחר כך מחיר החמץ, אין לחוש בזה גם משום גזל הגוי שהוא אסור, כמבואר בחשן משפט (סימן שמח סעיף ב, וסימן שנט סעיף א). ולכן מותר ליטול ולאכול מן החמץ הנמכר לגוי בשבת שאחר שביעי של פסח, ואין לחוש בזה כלל".

27 לוח ארץ ישראל – מחמיר בגלל גזל הגוי.

28 לעניין מוקצה: א. תוס' ביצה ד. ד"ה תימא:

"דלא אמרינן מגו משום יום שהוא לשעבר, דדוקא להבא אמרינן הכי כגון בין השמשות דתחילת יום טוב או בין השמשות דשבת שמא שבת הוא".

29 ב. **בשער המלך** (הלכות יו"ט, פ"א, ה"ד) כתב שייתכן שכל דברי התוס' הנ"ל, אמורים רק בדבר שנאסר בבין השמשות מדרבנן (וכן כתב הפמ"ג, תצ"ח, מש"ז, ס"ק ב).

30 ג. רמב"ם הלכות שחיטה פרק יב הלכה יד:

"בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו ולומר לו כבר מכרתי אמה או בתה לאחר לשחוט כדי שימתין זה האחרון ולא ישחוט עד למחר, ואלו הן: ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת, וערב ראש השנה".

סיכום ההלכות – פסח שחל בשבת:

- א. במוצאי שבת הגדול – לדעת המ"ב אומרים 'זיהי נועם', אך לדעת לוח ארץ ישראל, ושו"ת צ"א, אין אומרים, וכך המנהג.
- ב. הכנות לליל הסדר - יש להכין מי מלח לפני שבת. אם לא הכינו, ניתן להכין בשבת כמות קטנה (אך כמות כזו שתספיק כדי לכסות את הכרפס), וישימו קודם את המלח ואח"כ את המים (ינהג הפוך מהרגיל ביום חול).
- ג. יש להכין חרוסת לפני שבת. אם לא הכינו: יחתוך את האגוזים לחתיכות קצת גדולות. לגבי הלישה: ייתן קודם את היין ואח"כ את האגוזים וכו'; יעשה בלילה רכה, ולכתחילה יערב באצבעו (לדעת החזו"א, ניתן לערב בכף). מי שעושה בלילה עבה, בשני השינויים הנ"ל, יש לו על מי לסמוך. אם נתנו מעט משקה בחרוסת לפני שבת (אך קצת יותר מכמה טיפות), ניתן להוסיף בשבת עוד משקה.
- ד. זרוע – יש לצלותה כמובן לפני שבת. אם לא צלו, יניחו זרוע מבושלת, שאינה צלויה.
- ה. ליל הסדר (ליל שבת) - אין אומרים מגן אבות ו'מעין שבע' (אך אומרים 'ויכולו').
- ו. יש האומרים 'שלום עליכם' ויש שאינם אומרים. ייתכן להציע לומר פעם אחת כל בית (ולדלג על 'אשת חיל').
- ז. הכנות לשביעי של פסח - יש לעשות (ביום חמישי) 'עירוב תבשילין' ע"י מצה ותבשיל נוסף. גם מי שלא יבשל מיו"ט לשבת, אלא רק ידליק נרות, יעשה 'עירוב תבשילין', שהרי מדליק נרות ומחמם אוכל מיו"ט לשבת וכדומה. אם מתארח – לא יעשה עירוב תבשילין.
- ח. שביעי של פסח - ניתן להתיר לבשל משביעי של פסח לשבת, 'מצה שרויה' (אף למחמירים בכך) או קטניות עבור שבת. אמנם, ייזהר שלא לאכול בטעות מתבשילים אלו (ויברור את הקטניות לפני הבישול, גם מחשש לחיטה הנמצאת ביניהם). אמנם, כיום שיש אמצעי קירור כדאי להכין את הקטניות כבר בחול המועד או אף לפני החג (כשמכינים בפסח, ניתן להכין מעיקר הדין גם בכלי פסח, ובמיוחד שלא ישתמשו בהם בעשרים וארבע שעות הבאות, אך טוב יותר כיום להכין במקרה זה בכלים חד פעמיים).
- ט. שבת הצמודה לשביעי של פסח – נחלקו האם מותר לאכול חמץ. להלכה, עיקר הדין להקל, ובפרט בדברים שאינם חמץ, אלא שנהגו למוכרם לגוי (נפתחו לפני פסח; אין 'הכשר לפסח' למרות שלפי המרכיבים אין זה חמץ, וכד'). ובודאי שניתן להקל בקטניות.